

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ҚАРШИ МУХАНДИСЛИК ИҚТИСОДИЁТ ИНСТИТУТИ

ИЖТИМОЙ ФАНЛАР КАФЕДРАСИ

РЕФЕРАТ

**Мавзу: Аёллар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг миллий
қонунчилик асослари.**

Тайёрлади: ассистент Имомов Б

Қарши-2016

Аёллар ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг миллий қонунчилик асослари.

РЕЖА:

1. Аёллар ҳуқуқлари ва гендер тенглиги тушунчаси
2. Аёллар ҳуқуқлари ва эркинлигининг халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилиш
3. Аёллар ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга оид миллий қонунчилик асослари

КИРИШ

Инсон ҳуқуқлари муаммоси бугунги кунда жаҳон ҳамжамиятининг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Айниқса, терроризм, экстремизм ҳуружлари кучайган XXI асрда бундай ҳуқуқларни таъминлаш нафақат алоҳида давлатлар учун, балки кенг халқаро ҳамжамият учун биринчи даражали вазифаларга айланмоқда. Шу мақсадда халқаро ҳужжатлар ишлаб чиқилмоқда ва қабул қилинмоқда, давлатлар халқаро механизмларни яратмоқдалар. Чунки, бугунги кунда воқеа ва ходисалар давлатлар ва халқаро ташкилотларни бу муаммоларга янада жиддий ёндашиш лозимлигини кўрсатмоқда.

Инсон ҳуқуқларининг ажралмас қисми сифатида хотин қизларнинг ҳуқуқларига риоя қилиниши соҳасидаги вазият ҳам жаҳон ҳамжамиятини қаттиқ ташвишга солмоқда. Аёлларнинг эркаклар билан тенглигига эришиш борасида эришилаётган ютуқларга қарамасдан баъзи жамиятлардаги аёллар учун ҳақиқий тенглик ҳали ҳам орзулигича қолиб кетмоқда. Улар ҳуқуқларининг чекланиши ва хўрланишида намоён бўлаётган дискриминация қилиш ҳоллари ана шундан далолат беради.

Хотин-қизлар ўз ҳуқуқларини камситилишига сиёсий ҳаётда ва ижтимоий турмуш фаолиятида дуч келади. Оилада қиз боланинг ўқиши, ўқув юрти ёки олий ўқув юрти ёки олий ўқув муассаси битириши ҳамда ижтимоий ҳаётда қатнашишини таъқиқлаш, аёлнинг ҳомиладорлиги ёки кўп болалиги сабабли ишга қабул қилмаслик, аёл билан эркакнинг касбий қобилият билимдонлик даражалари баравар бўлгани ҳолда аёлни эмас, эркакни юқори хизмат поғонасига кўтариш, аёлни давлатни бошқариш ишларига яқинлаштирмаслик каби ҳолларнинг барчасида аёл кишининг инсоний ҳуқуқларига путур етказилган бўлади.

БМТнинг маълумотларига қараганда, дунёда миллионлаб аёллар жисмоний зўравонлик хавфи остида яшайдилар. Хотин-қизлар шафқатсиз зўравонлик натижасида нафақат майиб бўладилар, балки хаттоки ҳаётдан кўз юмадилар. Хотин қизларга қарши зўравонлик «ҳаддан ташқари четга оғиш» сифатида

баҳоландики, у хотин-қизларга жисмоний, психологик ва ижтимоий-иқтисодий ривожланишига таъсир кўрсатади.

Холбуки, инсон ҳуқуқлари, эрками ёки аёлми, ўғил болами ёки қиз бола эканлигидан қатъи назар, ҳар бир шахс эга бўладиган ҳуқуқлардир. Давлатлар ўзларининг демократик тусда эканлиги ҳақидаги нуфузни сақлаб қолишни хоҳлар экан, уларга инсон ҳуқуқларини эътироф этиш ва риоя қилиш борасида қўйиладиган замонавий талабларни эътиборга олиш керак булади. Бу уларнинг ҳақиқийлигини синайдиган мезондир. Хотин-қизларга нисбатан намоён қилинадиган камситиш ва зўравонлик муаммоси ҳозирги вақтда ҳамжамиятнинг диққат-эътиборини жалб қилиб турган энг кескин ижтимоий муаммолардан биридир.

1. Аёллар ҳуқуқлари ва гендер тенглиги тушунчаси

Ўзбекистонда хотин-қизларга бўлган муносабат, уларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Президент И.Каримов ўзининг турли чиқишларида бу масалага доимий равишда эътибор қаратиб келган. Хусусан, у ўзининг 1998 йил 5 декабрда Конституция кунига бағишлаб ўтказилган тантанали мажлисида қилган нутқида, 1999 йилни “Аёллар йили” деб эълон қилар экан, шундай деган эди: “Инсоният тарихи гувоҳлик берадики, минг йиллар жараёнида ҳар жамиятнинг маданий ва маънавий ҳаёти уларнинг аёлларга бўлган муносабати билан белгиланган. Бизга бу қадрият янада қимматлидир, чунки биз аёлларга шарқона ҳурмат билан муносабатда бўламиз”.

Мамлакат қонунчилигида шахсни камситадиган қоидаларга йўл қўйилмаган. Аксинча, барча қонунчилик ҳужжатлари Конституциядаги барча фуқароларнинг бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқ, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар, қонун олдида тенглиги ҳақидаги қоидаларни ривожлантиради ва аниқлаштиради.

Аёллар ҳуқуқлари инсон ҳуқуқларининг таркибий ва ажралмас қисми ҳисобланиб, аёлларнинг жинсий ва бошқа ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб, махсус халқаро ва миллий ҳужжатларда акс этган ҳуқуқлари ҳисобланди.

Аёлларнинг ҳуқуқлари бўлинмасдир ва у алоҳида ҳуқуқлар билан бирга фуқаролик, сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маданий ҳуқуқларнинг барчасини ўз ичига олади, уларни бир биридан ажратиб бўлмайди. Бунга БМТ Уставининг 55-моддаси с бандида: «инсон ҳуқуқларига, кишиларнинг ирки, жинси, тили ва динидаги тафовутларидан қатъи назар, ҳамманинг асосий эркинликларига умум ҳурмат билан қараш ва уларга риоя қилишга кўмаклашади»¹ деб айтилган қоидани мисол келтириш мумкин.

Инсон ҳуқуқлари муаммоси ҳозирги вақтдаги энг жиддий муаммолар қаторига киради. Бундай ҳуқуқларнинг универсал тусга эгаллиги ушбу муаммони дунёдаги ҳамма мамлакатлар учун ҳам умумий аҳамиятга эга қилиб қўяди, чунки инсон ҳуқуқлари бузилмайдиган мамлакатнинг ўзини топиш қийиндир. Хотин-қизларнинг ҳуқуқларини риоя қилиниши соҳасида вужудга келган вазият жаҳон ҳамжамиятининг қаттиқ ташвишга солмоқда. Аёлларнинг эркалар билан ҳуқуқий тенглигига эришиш борасидаги муайян ютуқларга қарамадан аёллар учун ҳақиқий тенглик ҳали ҳам барибир орзулигича қолиб келмоқда. Улар ҳуқуқларининг чекланиши ва хўрланишида намоён бўлаётган камситиш ҳоллари ана шундан далолат беради².

1993 йил Венада бўлиб ўтган Инсон ҳуқуқлари бўйича Бутунжаҳон конференцияси ўз Декларацияси ва Ҳаракат дастурида инсоният тарихида биринчи марта “инсон, аёллар ва қизлар ҳуқуқлари инсоннинг умумий ҳуқуқларининг ажралмас, таркибий ва бўлинмас қисми эканлигини эълон қилди. Шунинг учун ички (миллий), минтақавий ва халқаро даражаларда сиёсий, фуқаролик, иқтисодий, жамоатчилик ва маданий ҳаётда аёлларнинг тўлиқ ва тенгма-тенг иштирокига эришиши, шунингдек, жинсига қараб дискриминация (камситиш)ларнинг барча кўринишларига барҳам бериш халқаро жамоатчиликнинг биринчи галдаги мақсадлари ҳисобланади»³.

Кўп ҳолларда аёллар ҳуқуқлари бўлса, улар инсон ҳуқуқларидан нима учун ажратиб кўрсатилади, ёки улар инсон эмасми, деган кинояли гаплар тез-тез

¹Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ҳуқуқни зомива Халқаро суд Статути. -Т. 2002. -Б.31

²Тансиқбоева Г. Аёлларнинг дискриминация қилинишини бартараф этиш – уларнинг амалдаги тенглигининг зарурий шarti //Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари. –Т.Адолат, 2002. -Б.8

³Http: www.Owl.ru/library/003t.htm

учраб туради. Бу, албатта, нотўғри тушунча ҳисобланади. Чунки, Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясидан бошлаб, аксарият халқаро⁴ ва миллий ҳуқуқий ҳужжатлар барча аёл ва эркекларга, қизлар ва ўғил болаларга уларнинг барчаси - инсонлар бўлгани учун ҳам бир хил ҳуқуқлар ва тенг масъулият беради. Уларнинг жамиятдаги ўрни ва мавжуд муносабатлари бу ерда ҳеч қандай аҳамиятга эга эмас. Фақатгина, юқорида айтганимиздек, аёлларнинг жинсий ва ўзига хос хусусиятлари ҳисобга олинган ҳолда, уларни жамиятнинг сиёсий, иқтисодий-ижтимоий ва маданий ҳаётидаги иштирокини янада фаоллаштириш ва бу соҳада уларнинг тенг даражада иштирок этиши имкониятларини яратиб бериш учун ҳам уларга қўшимча махсус ҳуқуқлар ва имтиёзлар яратиб берилди ва ушбу қўшимча ҳуқуқ ва имтиёзлар эса, аёллар ҳуқуқларининг ўзига хослиги тушунтириб беради. Аёллар ҳуқуқлари бузилди деган тушунча, инсон ҳуқуқлари бузилди деган тушунчани беради. Ваҳоланки, аёлларнинг ҳуқуқлари бузилганда инсон ҳуқуқлари бузилди деб кўриб чиқилмаган тақдирда, аёлларни инсон зотига мансублигини инкор қилинган бўлар эди.

Умуман олганда аёллар ҳуқуқлари деган тушунча аёлларга нисбатан зўравонлик, аёлларни аёл бўлгани учун ҳам баъзи ҳуқуқларда камситилаётганлиги учун инсон ҳуқуқларининг алоҳида ҳуқуқлари сифатида шаклланишига олиб келди. Деярли барча жамиятларда аёлларга нисбатан зўравонлик мавжуд. Аёлларга нисбатан зўравонлик – зўравонликнинг бир тури бўлиб, сўз билан ҳақорат қилишдан бошлаб, оғир тан жароҳатини етказиш таҳдид ва номусга тегиш кабиларни ўз ичига олади. Аёлларга нисбатан зўравонлик психологик, жисмоний, жинсий, иқтисодий каби кўринишларга эга⁵.

Ижтимоий психологларнинг таъкидлашича, оҳирги ўн йилликда жисмоний куч ишлатиш, зўрлаб номусига тегиш даражаси кўтарилиб кетди. Шу нарса аниқ бўлдики, гуруҳбозлик асосида зўрлаб номусига тегишнинг сабаби жабрдийда аёлнинг кузатишдан иборат⁶.

⁴Батафсил маълумотлар учун қаранг: Ўзбекистон Республикаси ва Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро ҳужжатлар: тўплам. /масъул муҳаррир А.Х.Саидов. Т.: Адолат. 2004

⁵Тинчлик ва бағрикенглик атамалари изоҳли луғати. /Масъул муҳаррир Қ.А.Жўраев. -Т.: ЖИДУ, 2005. -Б.8

⁶Тинчлик ва бағрикенглик атамалари изоҳли луғати. /Масъул муҳаррир Қ.А.Жўраев. -Т.: ЖИДУ, 2005. -Б.8

Инсон ҳуқуқлари узоқ тарихий жараён махсулидир ва тарих билан бир вақтда ривожланиши, турли халқ ва миллатлар учун уларнинг ривожланиши ва тараққиётини акс эттириш орқали хизмат қилиши керак. Инсон ҳуқуқларининг тарих билан айни вақтда ривожланиш факти улар моҳиятини, инсон ҳуқуқларининг умумий хусусиятини ўзгартирмаслиги керак.

Аёлларга нисбатан сиёсий, фуқаролик ва иқтисодий, жамият ва маданий ҳаётда миллий, минтақавий ва халқаро даражада, шунингдек жинс белгиси бўйича камситишнинг ҳамма шаклларига барҳам бериш жамиятнинг биринчи галдаги вазифаларидир.

Гендер тенглиги тушунчаси бугунги кунда аёллар ҳуқуқларини таъминлаш соҳасида турли мамлакатларда бўлгани каби, бизнинг мамлакатимизга ҳам кириб келган ва бугунги кунда долзарб масалалардан бири сифатида эътироф этилмоқда. Бу гендер тенглиги турли жинс вакилларининг ҳуқуқлар ва имкониятлардан тенг даражада фойдаланишга бўлган ҳуқуқи тушунилади. Масалан, давлат ва жамият бошқаруви ишларидан иштирок этиш, иқтисодий ва ижтимоий ландан фойдаланиш, меҳнатга тенг ҳақ олиш каби ҳуқуқлар. Гендер тенглиги масаласи, одатда ижтимоий ҳаётда, яъни оилада, жамиятни бошқаришда тенглик принципини жорий этишда кўплаб муаммоларни келтириб чиқаради. Бундай муаммолар XXI асрга келиб айниқса инсониятни кўп ташвишга солмоқда.

Гендер тенглиги масаласини ҳал этиш жамият учун аёллар ҳуқуқларини таъминлашда муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки, жамиятнинг барча соҳаларида, яъни иқтисодда, сиёсатда, ижтимоий ҳаётда жамият барча аъзоларини, шу жумладан аёлларни эркаклар билан тенг имкониятларини таъминлаб берилмас экан, бу жамиятда аёллар ҳуқуқларини таъминлашга оид вазифалар ижобий ҳал этилмоқда деб бўлмайди.

Шунинг учун ҳам XXI асрга келиб, халқаро майдонда аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга мақсадида турли халқаро конференциялар ўтказилмоқда. Уларда аёллар ҳуқуқларига оид муаммолар ўрганилмоқда ва аёлларнинг жамиятдаги иштирокини янада кенг таъминлаш, уларнинг барча ҳуқуқларига амал қилишга

қаратилган таклифлар, тавсиялар ишлаб ишлаб чиқилмоқда. Ана шундай таклиф ва тавсиялар асосида эса давлатлар томонидан бажарилиш лозим бўлган халқаро шартномалар ишлаб чиқилмоқда ва давлатлар томонидан имзоланмоқда. Уларга 1969 йилги “Аёлларга нисбатан камситишнинг барча кўринишларига қарши кураш тўғрисидаги декларация”, 1979 йилги “Аёлларга нисбатан камситишнинг барча кўринишларига қарши кураш тўғрисидаги халқаро конвенция”, Аёлларнинг сиёсий ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенция, 1993 йилги “Аёлларга нисбатан зўрликлар ва жабр-зулмларга барҳам бериш тўғрисида”ги БМТ Декларацияси, Халқаро Меҳнат Ташкилоти, ЮНЕСКО каби халқаро ташкилотларнинг ҳужжатларини мисол келтириш мумкин.

Шуни, яна алоҳида қайд этиш лозимки, юқорида айтиб ўтилган халқаро ҳужжатлардан ташқари, аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган халқаро механизмлар шшаклланмоқда. Аёлларга нисбатан камситишларнинг барча кўринишларига қарши кураш тўғрисидаги конвенция асосида ташкил этилган БМТнинг Хотин-қизларни камситишларга барҳам бериш бўйича қўмитасини бунга мисол қилиб келтириш мумкин.

2. Аёллар ҳуқуқлари ва эркинлигининг халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилиш

Аёллар ҳуқуқлари ва эркинлигини халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилишга, бу аёллар муаммоларини муҳокама қилиш ва уларни хал этиш мақсадида ташкил этилган халқаро конференциялар, аёллар ҳуқуқларига оид халқаро ҳужжатлар ва аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича халқаро механизмлар киради.

Аёллар ҳаракатларининг муҳим босқичлари:

- 1975 йил I-Бутунжаҳон Аёллар Конференцияси ва Халқаро Хотин-қизлар йили деб эълон қилиниши (Мехико, Мексика.);

- 1976-1985 йиллар БМТ томонидан Аёлларнинг ўн йиллиги эълон қилиниши: «Тенглик, Тараққиёт, Тинчлик»;

- 1979 йил “Хотин-қизлар ҳуқуқларикамситилишининг барчашакллари га барҳам бериш тўғрисидаги конвенция”ни қабул қилиниши;

- 1980 йил II-Бутунжаҳон Аёллар Конференцияси (Копенгаген, Дания);

- 1985 йил III-Бутунжаҳон Аёллар Конференцияси (Найроби, Кения);
- 1995 йил Аёллар ҳолати бўйича IV-Бутунжаҳон Конференцияси (Хитой, Пекин) Пекин Декларацияси ва Ҳаракатлар платформаси;
- 1995-2004 йиллар БМТ Бош Ассамблеясининг 49-сессиясида «Инсон ҳуқуқларини таълимнинг ўн йиллиги».

Гендер тенглик учун кураш 1945 йил БМТнинг ташкил топиши билан бошланди. Ташкилотнинг дастлабки 51 аъзосидан 30 таси аёлларга эркаклар билан тенгликда сайлов ҳуқуқи ва давлат ишлари билан шуғулланиш ҳуқуқини берди. БМТ Уставида эркаклар ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлилиги эътироф этилди. Гендер тенгликка эришиш учун дастлабки қилинган ишлар аёлларнинг юридик ва фуқаролик ҳуқуқларидаги муаммоларни ечиш, дунё бўйлаб аёллар аҳволи бўйича маълумотлар йиғишга қаратилди. Вақт шуни кўрсатдики фақатгина қонунлар билан тенг ҳуқуқликни таъминлашга эришиб бўлмас экан. Шундан кейин гендер тенглиги учун курашнинг иккинчи босқичи бошланди. Бу аёллар аҳволини яхшилаш борасида режа ва стратегияларни ишлаб чиқиш учун БМТ ташкилоти ташаббуси билан 4та халқаро конференция чақирилди. Бу конференциялар БМТ томонидан жаҳон миқёсида ташкил қилинган бўлиб, бутун дунё эътиборини «гендер тенглиги муаммоси»га қаратишга муваффақ бўлди. Конференциялар бутун дунё аҳолисини бир мақсад йўлида бирлаштирди ва режалар тузиш, йўналишларни белгилаш, аёлларнинг жамиятда ва уларнинг шахсий ҳаётидаги аҳволларини яхшилаш учун асос бўлди.

Мехико конференцияси. I-Халқаро конференция 1975 йилда Мехикода бошланди. Унда халқаро миқёсда «Аёллар йили» деб эълон қилинган халқаро ҳамжамиятга яна бир бор аёлларга нисбатан муносабатда камситишга йўл қўйилаётганини кўп давлатларда ечимас муаммоси фатида қолаётганини эслатиб ўтилиб, конференция малака алмашиш, мунозара, келишув, мақсадлар қўйиш, таҳлил этиш билан бошланди. БМТ Бош Ассамблеяси иштирокчилари олдига учмасалани қўйди:

- Гендер тенгликни таъминлаш ва жинсга боғлиқ белгиларда камситишни йўқотиш;

- Аёлларни ривожланиш жараёнига жалб қилиш ва бужара ёнда иштирокини таъминлаш;

- Аёлларни бутун дунё бўйича тинчликни таъминлашдаги хиссасини ошириш.

Юқоридаги учта масалаюзасидан бутун дунёда амалга оширилиши лозим бўлган фаолиятнинг асосий ўналишлари кўрсатилган дастур қабул қилинди. Кўтарилган масалаларни хал этиш учун 10 йиллик муддат белгиланди. Дастур аёлларни таълим олиш, бандлик, сиёсий фаолият, соғлиқни сақлаш, уй-жой билан таъминлаш, озиқ-овқат ва оилани режалаштириш соҳаларида тенгликни таъминлашга қаратилган асосий вазифаларни ўз ичига олган.

Конференция иштирокчилари бошқарув органларидан миллий стратегияни ишлаб чиқиш ва ривожланиш жараёнида аёллар тенг ҳуқуқли иштирокини таъминлаш учун мақсад ва вазифаларни аниқлашга чақирдилар. 10 йилликнинг охирида БМТнинг 127та аъзо давлати миллий механизми ва институтларини ташкил қилишганлиги, тадқиқотлар ўтказилаётганлиги ҳақида маълумотлар берди.

Аёллар аҳволини яхшилашга қаратилган БМТ Департаментига Мехикодаги конференцияда қўшимча қилиб, аёллар аҳволини яхшилашга қаратилган халқаро тадқиқот институти ва БМТ Жамғармаси ташкил қилинди. Мехикодаги учрашувнинг асосий белгиси шу бўлдики, унда аёлларнинг ўзлари муҳокамада иштирок этди. Делегатларнинг 133 нафаридан 113 нафари аёллар эди. Бу анжуманга параллел равишда нодавлат ташкилотлар форуми ўтказилди ва унда 4000 нафар атрофида вакиллар қатнашишди. Форумда иштирок этган аёлларнинг фикрлари хилма-хил бўлиб, улар ўз минтақасидаги муаммолардан келиб чиққан эди. Масалан, Шарқ аёллари ўз қизиқишларини дунёда тинчлик ўрнатишга қаратган бўлсалар, Ғарб аёллари тенгликни сақлашга, ривожланаётган мамлакатлар аёллари эса ўтиш даври муаммоларига ўз эътиборларини қаратдилар. Форум турли давлатларнинг аёл ва эркакларини йиғиб, аёллар ҳаракатини бирлаштиришга бевосита ёрдам берди.

Копенгаген конференцияси 1980 йилда иккинчи халқаро конференция сифатида ўзишینی бошлади. Унда 145

давлатвакиллари иштирок этди ва бусоҳадаривожланиш бўлганини эътироф этишди.

Мехикода

5

йилда бўлиб ўтган конференцияда қўйилган мақсадлар амалга оширилганини гувоҳи бўлишди. Энгасий қилинган ишлардан бири 1979 йилда Бош Ассамблея томонидан

«Аёлларнинг сибатан камситишларнинг барчаси ақлларига барҳам бериш тўғрисидаги Конвенцияси» ни қабул қилиниши бўлди. Конвенция «Аёллар ҳуқуқлари билими» номи билан олди ва ҳозирда БМТнинг 165 аъзо-давлатлари бирлаштирган. 1999 йил 10 декабрда Конвенцияга қўшимча протокол қабул қилинган ва бунинг сибатан камситишга қўйилган лиги юзасидан халқаро органга шикоят билан муружаат қилишимизни кўриб берди.

Копенгагендаги Конференция турли хил фикрлар ва баҳслар билан ўтди ва дастур қабул қилинди.

Унда аёлларнинг ҳуқуқларини амалга оширишига тўсқинлик қилаётган қуйидаги бир қанча омиллар санаб ўтилди:

- Аёлларнинг аямиятдаги ролини оширишда эркаклар иштирокини етишмаслиги
- ;
- Сиёсий хоҳишларнинг ўқлиги (етишмаслиги);
- Режалаштиришда аёлларнинг асосий эҳтиёжларини ҳисобга олмаслик;
- Бошқарув органларида аёллар сонининг камлиги;
- Давлат ҳаётида аёллар иштирокини таъминловчи хизматларнинг етишмаслиги;
- Молия ресурсларининг етишмаслиги;
- Аёллар ўзимизнинг қонини англаб етмасликлари.

Найроби конференцияси. Гендер тенглик юзасидан учинчи конференция «БМТ 10 йиллиги - аёллар ютуқларини шарҳлаш ва баҳолаш халқаро конференцияси: тенглик, тараққиёт ва тинчлик» деб номланиб, 1985 йилда Найробида ўтказилди. 15000 нафар вакилларнинг кўпчилиги нодавлат нотижорат ташкилот (ННТ)лардан бўлиб, бир вақтнинг ўзида ННТлар форуми иштирокчилари эди. Мехикода сиёсий ва иқтисодий тармоқлардаги ҳуқуқлар юзасидан бирлашган аёллар ҳаракати эндиликда тенглик, ривожланиш, тинчлик

байроғи остида бирлашди, халқаро кучга айланди. Бахс-мунозара ва қилинган ишлар таҳлили маълумотлар, янгиликлар, билим ва тажрибани оширди. БМТ тўплаган маълумотлар шуни кўрсатадики, камситишларнинг йўқолиши ва камайиши фақатгина кам таъминланган аёллар ўртасида юз берган. Ривожланаётган давлатларда аёллар аҳволини яхшиланиши билинмас даражада амалга оширилган. Қисқача қилиб айтганда, иккинчи ўн йилликда қўйилган масалалар охиригача хал этилмаган. Юқоридаги фактлар инобатга олиниб, масалага янгича қараш талаб этилди. Найроби делегатлари ўн йиллик мақсадларини тенглик, ривожланиш ва тинчликка эришишга янги йўллارни излашни бошлади.

Найроби статистикаси 2000 йилгача режалаштирилган бўлиб, БМТнинг 157 иштирокчи давлатлари томонидан ишлаб чиқилди ва бир овоздан қабул қилинди. Аёллар инсоният фаолиятининг ҳамма соҳаларида бошқариш нафақат қонуний ҳуқуқларига, балки ижтимоий-сиёсий зарурат омилига айланди. Хужжатга асосан миллий доирада турли тадбирлар режалаштирилди. Уларни уч асосий гуруҳларга бўлиш мумкин:

- Конституция ва қонунчиликни такомиллаштириш меъёрлари;
- Сиёсий ҳаётда ва қарор қабул қилишда тенгиштирокчилик;
- Ижтимоий дастурларда тенглик.

Найроби Конференциясининг қарори шундан иборат бўлдики, ваколатли делегат ҳар бир давлат ташкилотива дастурларида аёллар муаммосини хал қилишда иштирок этади.

Пекин Платформаси. 1975 йилда Мехикода бошланган конференциядан кейин аёллар ва эркеклар ўртасидаги муносабатларда тенгсизлик маълум даражада камайди. Конференция қарорлари барча инсонларга, айниқса эркеклар ҳаётига катта таъсир ўтказди. Қарорлар қабул қилишда тенгликни тан олиниши БМТ томонидан 90-йилларда ўтказилган бир қанча халқаро конференцияларда ўз исботини топди: атроф муҳит, инсон ҳуқуқлари, аҳоли ижтимоий ривожланиши ва бошқа турдаги бир қанча конференцияларда, қарорлар қабул қилишда аёлларнинг тўлиқ иштироки муҳимлиги таъкидланди.

Қайд этиш лозимки, 1995 йилда Пекинда чақирилган Конференцияда гендер тенглиги бўйича курашнинг янги саҳифаси очилди.

1995 йилда БМТнинг Аёллар аҳволи бўйича IV Умумжаҳон конференциясида қабул қилинган Пекин ҳаракатлар платформаси алоҳида муҳим ҳисобланади. Конференция бировоздан Пекин Декларациясига Ҳаракат платформасида 12 йўналишдаги алоҳида соҳаларга аҳамият берилди. Унинг муқаддимаси ва 12 бўлими аёллар аҳволини глобал даражада баҳолаш ва бутун дунёда аёллар ҳуқуқларини амалга ошириш бўйича стратегиялар, сиёсат ва чоралар тадқиқот этилган аёллар ҳуқуқлари бўйича энг тўлиқ дастур ҳисобланади. Бу соҳаларда ҳукуматлар ва жамиятлар томонидан махсус меъёрлар қабул қилиниши кераклиги таъкидланди:

- Аёллар вақашшоқлик;
- Таълим ва аёлларнинг касбий тайёргарлиги;
- Аёллар васоғлиқни сақлаш;
- Аёлларганисбатан зўравонликлар;
- Қуролли можаролар даврида аёллар;
- Аёллар ва иқтисод;
- Аёлларни бошқарув органларида ва қарор қабул қилишдаги иштироки;
- Аёллар ҳолатини яхшилашда институционал механизм;
- Аёллар ва инсон ҳуқуқлари;
- Аёллар ва оммавий ахборот воситалари;
- Аёллар ва атроф муҳит;
- Қизлар;

Пекин конференцияси жуда катта муваффақиятга эришди. Унда 189 давлатнинг 17000 делегати иштирок этди.

Қилинган ишларнинг таҳлили Пекин ҳаракат Платформаси қабул қилинган кейин беш йилдан сўнг, БМТ Бош Ассамблеясининг махсус сессиясида кўриб чиқилди.

Аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган БМТнинг ихтисослаштирилган ташкилотларидан бири, бу *БМТнинг таълим, фан ва*

*маданият бўйича ташкилоти – ЮНЕСКО*дир. Ушбу ташкилот аёллар ҳуқуқлари соҳасида, биринчи ўринда таълим, фан ва маданият соҳасида аёлларнинг камситилишларига қарши кураш фаолиятини олиб боради. Бу йўналишда халқаро ҳужжатлар, декларациялар, конвенциялар ишлаб чиқади. Масалан, “Таълим соҳасида камситишларга қарши кураш тўғрисида”ги 1961 йилги конвенция ҳамда ушбу конвенцияга 1962 йилги қўшимча протокол шулар жумласидандир. Хусусан, ушбу конвенциянинг 1-моддасининг 1-қисмида шундай дейилади “Ушбу Конвенцияда “камситиш” ибораси таълим соҳасида муносабат тенглигини йўқ қилиш ёки бузишни мақсад ёки натижа қилиб қўядиган ирк, тана ранги, жинс, тил, дин, сиёсий ёки бошқача эътиқодлар, миллий ёки ижтимоий келиб чиқиши, иқтисодий ҳолат ёки туғилиши белгиси бўйича ҳар қандай тафовут, истисно, чеклаш ёки устунликни қамараб олади...”⁷”

БМТнинг ихтисослашган ташкилотлари ичида кейинги ташкилот бу *Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти* бўлиб, ушбу Ташкилотнинг фаолияти асосан аёлларнинг соғлиги, уларнинг репродуктив саломатлигига оид масалаларни ҳал этишга йўналтирилган. Ушбу ташкилот доирасида кейинги пайтларда, ОИТСга қарши кураш, аёлларнинг репродуктив саломатлигини тиклаш ва яхшилаш каби масалаларни ҳал этишга катта эътибор қаратилмоқда.

3. Аёллар ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишга оид миллий қонунчилик асослари.

Ўзбекистон БМТнинг аёллар ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини таъминлашга қаратилган барча ташаббусларини кўллаб-қувватлайди ва маъқуллайди. Ўзбекистонда аёлларнинг, уларнинг миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий аҳволи ҳамда турар жойидан қатъи назар, барча ҳуқуқларини таъминлаш масалаларига катта эътибор қаратади. Давлат томонидан ҳам шаҳар, ҳам қишлоқ жойларида яшайдиган аёлларнинг турмушини яхшилашга мутаносиб ёндашув таъминланмоқда.

⁷ЮНЕСКО халқаро меъёрий ҳужжатлари: тўплам / Л.Саидова таҳрири остида. -Т.: Адолат. 2004. –Б.19-20

Давлат мустақиллигининг илк кунидан бошлаб мамлакатимиз аёлларнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий ҳимоя қилинишини, уларнинг ҳар томонлама ривожланиши учун шарт- шaroитлар яратиш масаласини давлат сиёсатининг устувор вазифаси сифатида белгилаб олган.

Ўзбекистонда аёллар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича изчил ва тизимли сиёсатнинг асосий йўналишлари қўйидагилар ҳисобланади:

биринчидан, аёллар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш соҳасида қабул қилинган қонун ҳужжатларини бажарилишини таъминлаш ҳамда ҳуқуқий асосни янада такомиллаштириш бўйича чоралар кўриш;

иккинчидан, аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича ишларнинг аҳволини доимий равишда ва комплекс мониторинг қилиш, уларнинг оилада, жамиятда ҳамда жамоат ва давлат ишларини бошқаришда ролини ошириш;

учинчидан, аёлларнинг бандлигини таъминлаш бўйича самарали чоралар қабул қилиш ва амалга ошириш, уларни ишга жойлаштириш учун ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш, аёллар орасида, айниқса, қишлоқ жойларида тадбиркорликнинг турли шаклларини ривожлантириш;

тўртинчидан, аёлларнинг ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-ҳуқуқий фаоллигини оширишга қаратилган тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, аёллар нодавлат нотажорат ташкилотларининг мамлакатнинг ижтимоий ва сиёсий ҳаётида фаол иштирок этиши учун кўмаклашиш.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари ҳам инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро ҳужжатлар сингари эркаклар ва хотин-қизлар ҳуқуқларининг тенглигини таъминлайди.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 18-моддасида барча фуқароларнинг бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенглиги назарда тутилган. Конституциянинг 46-моддасига мувофиқ, хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлидирлар.

Конституциянинг 44-моддасида ҳар бир шахсга ўз ҳуқуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг ғайриқонуний ҳатти-ҳаракатлари устидан судга шикоят қилиш ҳуқуқини кафолатлайди.

Ўзбек жамияти қадимдан аёлларни доимий равишда эъзозлаб келган. Ушбу анаъналарга содиқ қолган ҳолда, мустақилликка эришилгандан кейин ҳам бу масалага алоҳида эътибор қаратилмоқда. 1998 йилнинг «Оила йили», 1999 йилнинг «Аёллар йили», 2001 йилни «Она ва бола йили» деб эълон қилинишининг ўзиёқ бунга ёрқин мисол бўла олади.

Замонавий давлатлар ўзларининг қонун ҳужжатларида кишиларнинг қандайдир асослар бўйича камситишга йўл қўймаслик принципини мустаҳкамлаб қўйишга ҳаракат қиладилар. Ўзбекистон Республикасида қонунчилик нитакомиллаштиришнинг бутун жараёни ана шу принципга асосланган. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг юқорида қайд этилган 18-моддасида барча барча фуқароларнинг тенглиги белгилаб қўйилган. Унда айтилишича, «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар». Бу қоида давлатимизнинг кўпгина қонунларида мустаҳкамлаб қўйилган. Умуман Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 18-, 46-, 63-, 64-, 65-, 66-моддалари бевосита аёллар ҳуқуқларини конституциявий кафолатидир. Халқаро ҳужжатларда бўлгани каби, ички қонунчиликда ҳам жинсий белги бўйича камситмаслик тўғрисидаги қоида биринчи ўринга чиқарилган.

Конституцияда аёлларнинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари, сиёсий ҳуқуқлари, иқтисдий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларининг конституциявий кафолати ўз аксини топган. Қуйидаги Конституцияда қайд этилган ушбу ҳуқуқларнинг айримларига тўхталиб ўтсак.

Конституциянинг 18-моддасига биноан аёлларимизнинг тенг ҳуқуқлилиги эътироф этилади. Унда, «Ўзбекистон Республикасида барча фуқаролар бир хил

ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар. Имтиёзлар фақат қонун биан белгиланиб қўйилади ҳамда ижтимоий адолат принципларига мос бўлиши шарт”, деб кўрсатиб ўтилган. Конституциядаги бу тушунча аёлларнинг барча турдаги камситишларининг олдини олади ва уларнинг жамиятнинг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида конституциявий эътироф этади. Ушбу конституциянинг кейинги, яъни 7-, 8-, 9-бобларидаги ҳуқуқлардан хотин-қизларнинг тенг ҳуқуқли фойдаланиши учун кафолатдир.

Аёлларнинг шахсий ҳуқуқ ва эркинликлари. Бу категориядаги ҳуқуқлар аёлларимизнинг ажралмас ҳуқуқлар сифатида эътироф этилади ҳамда бошқа категориядаги ҳуқуқларига эга бўлиши учун бирламчи ҳуқуқлар ҳисобланади. Конституциянинг 7-боби шахсий ҳуқуқ ва эркинликларга бағишланган бўлиб, бу бобда яшаш ҳуқуқи, шахсий дахлсизлик ҳуқуқи, айбсизлик презумпцияси, яъни жиноят содир этганликда айбланаётган ҳар бир шахснинг иши судда қонуний тартибда, ошқора кўриб чиқилиб, унинг айби аниқланмагунча айбдор ҳисобланмаслиги, судда айбланаётган шахсга ўзини ҳимоя қилиш учун ббарча шароитлар таъминлаб берилиши, ҳеч ким қийноққа солиниш, зўравонликка, шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситувчи бошқа тарздаги тайзикка дучор этилиш мумкин эмаслиги ҳуқуқи, шахсий дахлсизлиги ҳуқуқи, бир жойдан иккинчи жойга кўчиб юриши ҳуқуқи, сир сақлаш ҳуқуқи, фикр, сўз ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқи, виждон ҳуқуқи каби .

Сиёсий ҳуқуқлар аёлларнинг давлат ва жамият ҳаётида фаол иштирок эта олиш ҳуқуқига эгадир. Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ва ўз вакиллари орқали иштирок этиш ҳуқуқига эгадирлар. Бундай иштирок этиш ўзини ўзи бошқариш, референдумлар ўтказиш ва давлат органларини демократик тарзда ташкил этиш йўли билан амалга оширилади (Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 32-моддаси). Шунингдек, 8-бобда, яна фуқароларнинг митинглар, йиғилишлар ва намойишлар ўтказиш ҳуқуқи, касаба, уюшмаларига, сиёсий партияларга ва бошқа жамоат

бирлашмаларига уюшиш, оммавий ҳаракатларда иштирок этиш ҳуқуқи, ариза, таклиф ва шикоят билан мурожаат қилиш ҳуқуқи каби аёлларимизнинг сиёсий ҳуқуқлари ўз аксини топган.

Аёлларнинг сиёсий ҳуқуқларини таъминлаб беришда, сиёсий партияларга парламент сайловларида иштирок этиши учун депутатликка номзодларни илгари сураётганида, номзодларнинг умумий сонидан камида 30%ини аёллар ташкил этиши кераклиги қонуний мустаҳкамлаб қўйилиши ҳам алоҳида таъкидлаб ўтиш лозим.

Аёлларнинг ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлари. Бу ҳуқуқлар аёлларимизнинг жамиятнинг ижтимоий ҳаётида фаол иштирок этиши, ўзларини иқтисодий, маънавий ва бошқа ҳар томонлама камол топиши учун муҳим бўлган ҳуқуқларни ташкил этади. Бу ҳуқуқлар орқали аёлларимиз халқ ҳўжалигида, таълимда, маданий ҳаётда фаол иштирок этадилар. Бу ҳуқуқлар Конституциянинг 9-бобида ўз аксини топган. Бу бобда, аёлларнинг мулкдор бўлиши ҳуқуқи, банкка қўйилган омонатлар сир тутилиши ва мерос ҳуқуқи, меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартиб ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқи, дам олиш ҳуқуқи, ҳар ким қариганда, меҳнат лаёқатини йўқотганида, шунингдек боқувчисидан маҳрум бўлганда ва қонунда назарда тутилган бошқа ҳолатларда ижтимоий таъминот олиш ҳуқуқи, пенсиялар, ижтимоий ёрдам бошқа турларининг миқдори расман белгилаб қўйилган тирикчилик учун зарур кам миқдордан оз бўлиши мумкин эмаслиги, ҳар бир инсон тиббий хизматдан фойдаланиш ҳуқуқи, бепул билим олиш ҳуқуқи каби ҳуқуқлар конституциявий даражада мустаҳкамлаб қўйилган.

Конституциядаги нормалар Ўзбекистон қўшилган халқаро ҳужжатлар қоидаларига мувофиқ келади.

Аёлларнинг маданий ҳуқуқлари. Ўзбекистон Республикаси Асосий қонуни республика фуқароларининг маданий ҳуқуқларини: билим олиш ҳуқуқини (41-модда), илмий ва техникавий ижод, маданият ютуқларидан фойдаланиш ҳуқуқини (42-модда) кафолатлайди.

Аёлларнинг билим олиш ҳуқуқи инсоннинг асосий ҳуқуқларидан ва энг муҳим тенглик, тараққиёт, тинчлик каби мақсадларга эришиш учун воситадир. Лекин бу ҳуқуқ ҳар бир кишининг шахсий ҳуқуқи деб ҳисобланиши хато бўлар эди. Фан-техника тараққиётининг ҳозирги суръатлари шу қадар илдамки, муттасил билим олиш муаммосини юзага келтирмоқда. Камситишларга йўл қўймай билим бериш нафақат қизларга, балки ўғил болаларга ҳам фойда келтиради ва шу билан бирга эркаклар ва аёллар орасида янада тенг ҳуқуқли муносабатларни ривожлантиришга кўмаклашади. Билим олишда тенглик ва уни олиш имкони кўп сонли аёллар ислоҳотларнинг фаол иштирокчиларига айланишлари зарурдир.

Ҳозирги аёлга шунчаки саводли бўлиш: ўқиш, ёзиш, ҳисобни билиш етарли эмас. Унинг олдида таълимнинг сифати муаммоси пайдо бўлиб, доим мустақил таълим устида ишлашни, ўз билимларини орттириб, чуқурлаштириб беришни талаб қилади. Хотин-қизлар орасида саводхонлик оилада соғлиқни сақлаш, овқатланиш ва таълим олиш соҳасидаги ахволни яхшилаш, шунингдек қарорлар қабул қилиш жараёнида аёллар иштирокини кенгайтириш учун энг муҳим воситалардан биридир.

Қизлар ва аёлларнинг расмий ва норасмий ўқишларига ҳамда касб эгаллашларига маблағ ажратиш мутлақо юқори ижтимоий ва иқтисодий самара келтириб, барқарор ривожланиш ва иқтисодий ўсиш мақсадларига эришишнинг энг яхши воситаларидан биридир.

Аёлларни фан ва техника соҳасида касб эгаллашлари, таълим олишлари ва мутассил билим олишларини кенгайтириш, ёшлиқда тўплаган билим ва кўникмаларини мутассил эгаллашлари учун таълим ҳамда касбий тайёргарлик дастурларини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ.

Қизлар ва аёлларни ўрта ва олий мактабдан тортиб, ҳамма даражаларда таълим олишларига йўл очиш, ўқишни ташлаб кетишларига йўл қўймаслик, уларнинг касб соҳасида доим муваффақиятларга эришишлари учун кўмаклашувчи омиллардан биридир.

Таълим соҳаси ходимлари, ҳукумат ва ноҳукумат муассасалари, оммавий ахборот воситаларидан ўқитиш воситаси сифатида аёллар ахволини яхшилаш ва ривожланиши мақсадида фойдаланиши мумкин.

Аёлларнинг репродуктив ҳуқуқлари Эрта никоҳга кириш ва эрта она бўлиш муносабати билан репродуктив ҳуқуқлар масаласи долзарб масалага айланиб қолмоқда. Репродуктив ҳуқуқлар – «хотин-қизлар, шунингдек, эркакларнинг ўз ҳаётларидаги репродуктив жараёнларни ўзлари тасарруф қилишларига оид тамойилни акс эттирадиган юридик категориялардир⁸».

Репродуктив хотин-қизлар ҳуқуқлари ҳамда саломатлигини ҳимоя қилиш халқаро ҳаракатлари негизда пайдо бўлди. Ер юзи, хусусан жанубий минтақалар аҳолисининг тез ўсиб боришидан ташвишланиш репродуктив қоидаларини ишлаб чиқишга ундади. Мазкур қоидалар туғилишни муттаносиблаштириши (болалар миқдори ва улар орасидаги муҳлат)ни назарда тутди⁹.

Репродуктив ҳар бир кишининг асосий ҳуқуқига киради, у неча ёшда қандай вақт оралигида нечта бола кўриши, кутилмаган хомиладорликдан сақланиш ва репродуктив саломатликнинг юқори даражада бўлишига эришиш каби эркин ва онгли равишда қарор қабул қилиш имконини беради. Репродуктив, шунингдек ҳар бир инсоннинг турли камситиш, мажбурлаш эркин равишда репродукцияга тегишли қарор қабул қилиш ҳуқуқини ўз ичига олади.

Репродуктивҳуқуқларқуйидаги принципларгаасосланади:

- Инсон кадр-қимматинихурматлаш;
- Тенгликнихурматлаш, камситишларга чек қуйиш;
- Шахсганисбатандахлсизликҳуқуқи;
- Шахсийҳаётганисбатандахлсизликҳуқуқи;
- Шахсэркинлигивахавфсизлигиҳуқуқи;

– Юқори даражадагижисмонийва психик (руҳий)соғлиқгаэгабулишҳуқуқи.

⁸Қаранг: Доклад о человеческом развитии. -М.: 1998. -С.8

⁹Валиева Б.С., Черкашина И.А. Ўзбекистонда хотин-қизлар: қонун ва жамият муаммолари. -Т.: 1999. Б.131

2010 йил сентябрь ойида Нью-Йоркда давлат ва ҳукумат раҳбарлари иштирокида БМТнинг Мингйиллик тараққиёт мақсадларига бағишланган саммитда иштирок этган Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов, мамлакатда соғлиқни сақлаш соҳасини тубдан ислоҳ қилиш натижасида оналар ўлимини 2 марта, болалар ўлимини 3 марта қисқартиришга эришилганлиги, инсонларнинг ўртача ёши 67 ёшдан 73 ёшгача, аёлларники 75 ёшгача узайганлиги, мамлакатда ишлаётганларнинг 48%ини аёллар ташкил этишини қайд этди¹⁰.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда аёллар ҳуқуқларини камситилишига йўл қўймаслик ва уларни мамлакатнинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳаётида фаол иштирок этишга жалб қилиш учун ҳуқуқий асос яратилган. Мамлакатдаги инсон ҳуқуқларига оид 100га яқин қонунларда аёлларнинг эркаклар билан тенг ҳуқуқлилиги эътироф этилган. Шу билан бир қаторда, аёллар ҳуқуқларини тўла амалга ошириш учун, махсус қонунлар ҳам қабул қилинган, 1999 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларга қўшимча имтиёзлар тўғрисида”ги қонуни шулар жумласидандир.

Ўзбекистонда аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилишда миллий институтларнинг роли ва аҳамияти каттадир. Бундай миллий институтларга Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича Вакили (омбудсман) институти, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги амалдаги қонун ҳужжатлари мониторинги институти, Ўзбекистон Республикаси Инсон ҳуқуқлари Миллий марказини киритиш мумкин.

Миллий институтлар фаолиятлари давомида хотин-қизлар ҳуқуқларига оид халқаро ҳужжатлар, қонунлар ва қонуности ҳужжатларни жойларда қандай бажарилаётганлиги юзасидан мониторинг ишларини олиб борадилар. Омбудсман институти бу соҳадаги халқаро ҳужжатлар ва қонунчилик ҳужжатлари бўйича парламент назоратини олиб боради.

¹⁰Ўзбекистон Республикаси Президенти И.Каримовнинг “Мингйиллик тараққиёти мақсадлари” БМТнинг саммитининг ялпи мажлисида сўзлаган нутқидан. <http://www.press-service.uz>

Омбудсман институти ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ аёллар ҳуқуқлари бузилиш бўйича фуқароларнинг мурожаатларини қабул қилади ва кўриб чиқадилар. Жумладан, Омбудсман девонига келиб тушаётган мурожаатларнинг 60%дан кўпроғини аёллардан келиб тушаётган мурожаатлар ташкил этади¹¹.

Аёллар бошига тушадиган кулфатлар, ҳуқуқларининг бузилиши, асосан уларнинг ҳуқуқий билимсизлиги, ўзларининг шахсий, сиёсий ва иқтисодий ҳуқуқларини билмаслиги сабаб бўлади. Шу сабабдан ҳам аёллар ҳуқуқларини таъминлашдаги муҳим вазифа биринчи ўринда аёлларнинг, шу жумладан эркакларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш ҳисобланади. Чунки, ҳар бир шахснинг ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишининг биринчи гарови, бу ўз ҳуқуқлари ва эркинликлари ҳамда мажбуриятлари ҳусусида етарли билимларга ва амалга ошириш кўникмаларига эга бўлишдир. Бу вазифани ҳал этиш жамиятдаги ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданият соҳасидаги муаммоларни ҳал этади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Аёл ҳуқуқи ва эркинликлари. –Т.Адолат, 2002.
2. Валиева Б.С., Черкашина И.А. Ўзбекистонда хотин-қизлар қонун ва жамият муаммолари. -Т.: 1999.
3. Жамалиева Н. Узбекистан и права женщин в XXI веке. / Узбекистан и права человека в XXI веке: Сборник научных работ. -Т.: ТГЮИ, 2002.
4. Женщина. Право. Общество. –Т.: 1999.
5. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларацияси ва Ўзбекистонда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш миллий тизими. /Муаллифлар жамоаси: А.Саидов,

¹¹ Женщина. Право. Общество. –Т.: 1999. –С.70

Ф.Бакаева, К.Арсланова ва бошқ. Масъул муҳаррир А.Х.Саидов. –Т.: “O’zbekistan”, 2010.

6.Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилининг (Омбудсманнинг) 2009 йилдаги фаолияти тўғрисида ҳисобот. -Т.: 2010

7.Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам/Ўзбекча нашрининг маъсул муҳаррири А.Х.Саидов. –Тошкент: «Адолат»,2004.–520 б.

8.Human rights of women: A Collection of International and Regional Normative Instruments / prepared by J.Symonides, V.Volodin. -UNESCO. 1999

**“Ижтимоий фанлар” кафедраси ассистенти Имомов Бобур
Хужаназаровичнинг Ziyo Net тармоғига жойлаштириш учун “Аёллар
ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг миллий қонунчилик
асослари” мавзусида ёзган рефератига**

ТАҚРИЗ

Инсон ҳуқуқлари муаммоси бугунги кунда жаҳон ҳамжамиятининг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Айниқса, терроризм, экстремизм ҳуружлари кучайган XXI асрда бундай ҳуқуқларни таъминлаш нафақат алоҳида давлатлар учун, балки кенг халқаро ҳамжамият учун биринчи даражали вазифаларга айланмоқда. Шу мақсадда халқаро ҳужжатлар ишлаб чиқилмоқда ва

қабул қилинмоқда, давлатлар халқаро механизмларни яратмоқдалар. Чунки, бугунги кунда воқеа ва ходисалар давлатлар ва халқаро ташкилотларни бу муаммоларга янада жиддий ёндашиш лозимлигини кўрсатмоқда.

Инсон ҳуқуқларининг ажралмас қисми сифатида хотин қизларнинг ҳуқуқларига риоя қилиниши соҳасидаги вазият ҳам жаҳон ҳамжамиятини қаттиқ ташвишга солмоқда. Аёлларнинг эркеклар билан тенглигига эришиш борасида эришилаётган ютуқларга қарамасдан баъзи жамиятлардаги аёллар учун ҳақиқий тенглик ҳали ҳам орзулигича қолиб кетмоқда. Улар ҳуқуқларининг чекланиши ва хўрланишида намоён бўлаётган дискриминация қилиш ҳоллари ана шундан далолат беради.

Муаллиф томонидан илгари сурилган фикр-мулоҳазалар, таклиф ва тавсиялар етарли асосга эга. Шунинг учун ҳам ушбу мулоҳазавий фикрни **“Ziyo Net”** тармоғига жойлаштиришга тавсия этиш мумкин, деб ҳисоблайман.

“Ижтимоий фанлар” кафедраси

Тақризчи:

ф.ф.н. доц Ж.Ш Шоназаров.

**“Ижтимоий фанлар” кафедраси ассистенти Имомов Бобур
Хужаназаровичнинг Ziyo Net тармоғига жойлаштириш учун “Аёллар
ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг миллий қонунчилик
асослари” мавзусида ёзган рефератига**

ТАҚРИЗ

Инсон ҳуқуқлари муаммоси бугунги кунда жаҳон ҳамжамиятининг энг долзарб муаммоларидан бири ҳисобланади. Инсон ҳуқуқларининг ажралмас қисми сифатида хотин қизларнинг ҳуқуқларига риоя қилиниши соҳасидаги вазият ҳам жаҳон ҳамжамиятини қаттиқ ташвишга солмоқда. Аёлларнинг эркеклар билан тенглигига эришиш борасида эришилаётган ютуқларга

қарамасдан баъзи жамиятлардаги аёллар учун ҳақиқий тенглик ҳали ҳам орзулигича қолиб кетмоқда. Улар ҳуқуқларининг чекланиши ва хўрланишида намоён бўлаётган дискриминация қилиш ҳоллари ана шундан далолат беради.

Холбуки, инсон ҳуқуқлари, эркакми ёки аёлми, ўғил болами ёки қиз бола эканлигидан қатъи назар, ҳар бир шахс эга бўладиган ҳуқуқлардир. Давлатлар ўзларининг демократик тусда эканлиги ҳақидаги нуфузни сақлаб қолишини ҳоҳлар экан, уларга инсон ҳуқуқларини эътироф этиш ва риоя қилиш борасида қўйиладиган замонавий талабларни эътиборга олиш керак булади. Бу уларнинг ҳақиқийлигини синайдиган мезондир. Хотин-қизларга нисбатан намоён қилинадиган камситиш ва зўравонлик муаммоси ҳозирги вақтда ҳамжамятнинг диққат-эътиборини жалб қилиб турган энг кескин ижтимоий муаммолардан биридир.

Муаллиф томонидан илгари сурилган фикр-мулоҳазалар, таклиф ва тавсиялар етарли асосга эга. Шунинг учун ҳам ушбу мулоҳазавий фикрни “**Ziyo Net**” тармоғига жойлаштиришга тавсия этиш мумкин, деб ҳисоблайман.

“Ўзбекистон тарихи” кафедраси

Тақризчи: т.ф.н. доц. Д.Васиева